

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Zenon Stachowiak

Prof. dr hab.

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

zenstach@wp.pl

ZMIANY POTENCJAŁU REPRODUKCYJNEGO W POLSKIEJ GOSPODARCE JAKO EFEKT EUROPEJSKICH PROCESÓW INTEGRACYJNYCH

***Streszczenie.** Artykuł zatytułowany „Zmiany potencjału reprodukcyjnego w polskiej gospodarce jako efekt europejskich procesów integracyjnych” koncentruje uwagę rozważań na rozpoznaniu i scharakteryzowaniu ogólnych i szczegółowych ocen potencjału reprodukcyjnego polskiej gospodarki i polskiego społeczeństwa oraz nakreśleniu oczekiwanych kierunków zmian społeczno-gospodarczych w Polsce wynikających z tego faktu. Są one pokłosiem przystąpienia Polski do Unii Europejskiej i znalazły odzwierciedlenie w wielu obszarach życia społeczno-gospodarczego. Przyczyniły się one także do wzmocnienia potencjału reprodukcyjnego gospodarki narodowej, zapewniając ciągłości produkcji dóbr i usług ekonomicznych oraz odtwarzania stosunków społecznych.*

***Słowa kluczowe:** reprodukcja społeczna, kapitał naturalny, kapitał materialny, kapitał ludzki, kapitał społeczny, kapitał technologiczny*

Wstęp. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (1.05.2004 r) przyniosło naszemu krajowi szereg istotnych zmian społeczno-ekonomicznych. Znalazły one odzwierciedlenie także we wzmocnieniu potencjału reprodukcyjnego gospodarki narodowej. Prognozy jego dalszych zmian wymagają zauważenia, iż w krótkiej perspektywie będzie się on rozwijał dobrze, w dalszej jednak wymagał będzie wsparcia inwestycjami prywatnymi, wzrostem produktywności oraz aktywności zawodowej. Natrafił on bowiem na liczne pułapki, do których zaliczyć należy przede wszystkim: średniego dochodu, braku równowagi, przeciętnego produktu, demograficzną oraz słabość instytucji [4]. Ich pełniejsze rozpoznanie i scharakteryzowanie wymaga sformułowania ogólnych i szczegółowych ocen potencjału reprodukcyjnego polskiej gospodarki oraz nakreślenia oczekiwanych kierunków zmian polityki społeczno-gospodarczej w Polsce i jej skutków [5].

1. Ogólne oceny potencjału reprodukcyjnego polskiej gospodarki

Przy realizacji procesów reprodukcji społecznej z reguły uwzględnia się cztery czynniki: kapitał naturalny, kapitał materialny, kapitał ludzki oraz kapitał społeczny. Coraz częściej, wskazuje się także na konieczność uwzględnienia w strukturze czynników wytwórczych czynnika technologii, jako tego, którego rola nieustannie wzrasta. We wskazanym zbiorze czynników reprodukcji społecznej najbardziej aktywnym jest kapitał ludzki wpływający bezpośrednio na kapitał społeczny i technologie. Jej fundamentem we współczesnym świecie jest systematyczna poprawa efektywności alokacyjnej czynników produkcji. Taka też tendencja ujawniła się w miarę pogłębiania procesów integracyjnych po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Kształtowanie procesów reprodukcyjnych pozostaje w ścisłych związkach ze wzrostem gospodarczym oraz kształtowaniem się koniunktury gospodarczej. Najbardziej syntetycznym wskaźnikiem ekonomicznym ją opisującą, są wskaźniki dobrobytu materialnego, spośród których najczęściej przywoływanym jest Produkt Krajowy Brutto (PKB). Analiza jego kształtowania dowodzi w praktyce stałego jego wzrostu, chociaż w różnym tempie, poczynając od początku lat 90. XX wieku. Tempo to, odniesione do realnego wymiaru PKB (wg cen stałych), w pierwszej dekadzie XXI wieku kształtowało się w granicach od 1,1% (2001 r.) do 6,8% (2007 r.). Uległo ono zdynamizowaniu po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Natomiast w drugiej dekadzie XXI wieku tempo przyrostu realnego PKB było również dodatnie, chociaż jego poziom był coraz

niższy, bowiem wynosił on w granicach od 1,4% (2013 r.) do 5,0% (w 2011 r.) [7]. Obecnie jego prognozy - formułowane przez Komisję Europejską, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, Narodowy Bank Polski, a także Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych - zakładają przyrost rządu 3,5-3,6% w 2017 r. i 3,2-3,8% w 2018 r. [7]. Wielkość PKB wg cen bieżących wyniosła w 2015 r. 596 mld USD, wobec 306 mld USD w 2005 r. i 479 mld USD w 2010 r. [7]. Natomiast wielkość PKB per capita liczona według siły nabywczej w 2015r. wyniosła 26,14 tys. dolarów międzynarodowych wobec 13,8 tys. w 2005 r. i 20,9 tys. w 2010 r. [7]. Według zaś World Factbook wartość PKB Polski w 2016 r. liczona w mld USD wg PSN (według bieżących kursów walut i cen rynkowych w USA) wyniosła 1,052 bln USD co uplasowało nasz kraj na 25 miejscu w świecie [7].

Analizując wielkość PKB i dynamikę jego zmian zauważyć trzeba także kształtowanie się tendencji zmian spożycia i akumulacji. Jeśli chodzi o spożycie ogółem to stanowiło ono w 2015 r. 76,5% PKB do podziału. Z tego zasadniczą część (58,5% PKB do podziału) stanowiło spożycie indywidualne [7]. W drugiej dekadzie XXI wieku, poczynając od 2012 roku średnioroczna stopa inflacji stopniowo obniżała się osiągając w latach 2014-2016 wartości ujemne (deflacyjne). W końcu 2016 r. wyniosła ona -0,6%. Obecnie tendencja ta uległa odwróceniu. Prognozy na kolejne lata zakładają jej wzrost, w 2017 r. do +1,8%, a w 2018 r. do 2,1% [3].

2. Szczegółowe oceny potencjału produkcyjnego polskiej gospodarki.

2.1. Kapitał naturalny

Kapitał naturalny to dyspozycyjna wartość ziemi, wody, minerałów, roślinności i innych zasobów naturalnych. Zależy ona nie tylko od wielkości konkretnego zasobu naturalnego, ale też od jego użyteczności gospodarczej, możliwości pozyskania oraz wykorzystania. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej nie wpłynęło zasadniczo na zmianę jego wartości i użyteczności.

Polska obdarzona została przez naturę zróżnicowanymi co do wielkości i rangi zasobami naturalnymi. Dysponuje zasobami użytków rolnych o dominacji gleb średnich i gorszych. Za znaczące należy uznać zasoby leśne obejmujące prawie ¼ obszaru kraju. Na terenie kraju wydobywa się ponad 70 różnych surowców mineralnych – łącznie ponad 400 mln ton, spośród których 40 surowców jest bardzo ważnych dla gospodarki narodowej. Spośród zasobów energetycznych największe znaczenie ma węgiel kamienny (udokumentowane zasoby 44,2 mln ton) i brunatny (zasoby oceniane na 43 mld ton, w tym 15 mld ton udokumentowanych). Rozpoznane zasoby ropy naftowej są zbyt małe w stosunku do potrzeb gospodarczych. Również dalece odbiegające od potrzeb są zasoby gazu ziemnego (udokumentowane zasoby wynoszą około 146 km³). Wśród surowców metalicznych do najzasobniejszych zaliczyć należy złoża rud miedzi (zasoby bilansowe szacowane na około 1,7 mld ton rudy zawierającej około 40 mln ton miedzi) oraz cynku i ołowiu (około 90 mln ton zawierających ponad 3,5 mln ton cynku i ponad 1,5 mln ton ołowiu). Spośród surowców chemicznych podstawową rolę odgrywa siarka rodzima (zasoby 515 mln ton) i sól kamienna (około 85 mld ton) oraz nie eksploatowane rudy żelaza, magnetytu, niklu i barytu. Polska ma również znaczne zasoby surowców skalnych, szczególnie kamienia łamanego i blocznego, piasków i żwirów oraz ilów. Dysponuje również dużymi zasobami granitów, piaskowca, marmurów, wapieni i gipsu. Niedostateczne w stosunku do potrzeb są natomiast zasoby wody na cele konsumpcyjne i gospodarcze (tabela 1).

Polska będąc krajem średniej wielkości, liczącym 312 tys.km² leżącym w środku Europy na Nizinie Polskiej ograniczonej na północy wodami Morza Bałtyckiego a na południu pasmami górskimi Karpat i Sudetów znajduje się z jednej strony z zachodu Europy w obszarze oddziaływania klimatu umiarkowanego przejściowego (morskiego znad dużego akwenu Oceanu Atlantyckiego), z drugiej strony zaś ze wschodu kontynentalnego, znad obszarów lądowych wschodniej Europy i północnej Azji. Położenie geopolityczne lokuje Polskę między dwoma dużymi sąsiadami Rosją i Niemcami. Sąsiaduje ona bezpośrednio z siedmioma: Rosją, Litwą, Białorusią, Ukrainą, Słowacją, Czechami i Niemcami.

Tabela 1. Charakterystyka najważniejszych zasobów kapitału naturalnego jako bazy reprodukcji społecznej w Polsce w latach 2000-2015

L.p.	WSKAŹNIK	2005	2010	2015
1.	Powierzchnia w tys. km ²	312,69	312,68	312,68
2.	Powierzchnia pc w ha	0,82	0,82	0,81
3.	Użytki rolne: ogółem (w mln ha) / pc w ha – stan na 31.12.	19,148 / 0,50	18,931 / 0,47	18,621 / 0,47
4.	Powierzchnia lasów: ogółem (w mln ha) / pc w ha – stan na 31.12.	9,338 / 0,24	9,531 / 0,25	8,715 / 0,25
5.	Zasoby surowców energetycznych: liczba złóż udokumentowane geologicznie / zasoby bilansowe złóż udokumentowane w mln t			
5a.	Zasoby ropy naftowej	86 / 22	82/25	86 / 23
5b.	Zasoby gazu ziemnego	260 / 151	280/145	292/123
5c.	Zasoby węgla kamiennego	132 / 43321	143/45144	156/56220
5d.	Zasoby węgla brunatnego	76 / 13724	86/ 19819	91/23516
6.	Zasoby surowców metalicznych: liczba złóż udokumentowane geologicznie / zasoby bilansowe złóż udokumentowane w mln t			
6a.	Zasoby rud cynku i ołowiu	21 / 171	20/80	20 / 84
6b.	Zasoby rud miedzi i srebra	14 / 1985	14/ 1753	15 / 1976
7.	Zasoby surowców chemicznych: liczba złóż udokumentowane geologicznie / zasoby bilansowe złóż udokumentowane w mln t			
7a.	Zasoby siarki	18 / 525	18 / 514	19/505
7b.	Zasoby soli kamiennej	19 / 80165	19 / 85335	19 / 85378
8.	Zasoby surowców skalnych: liczba złóż udokumentowane geologicznie / zasoby bilansowe złóż udokumentowane w mln t			
8a.	Zasoby kamienia łamanego i blocznego	567 / 8230	70710174	746/10801
8b.	Zasoby piasków i żwirów		7997/16752	9704/18640
8c.	Zasoby surowców ilastych ceramiki budowlanej	1209/ 3987	1229/4040	1191/4075
9.	Zasoby wodne			
9a.	Zasoby wodne – opady w km ³	181,4	251,1	156,1
9b.	Zasoby wodne – dopływy w km ³	56,7	86,9	40,8
9c.	Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych w hm ³	16576	17177	17697
10.	Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej w hm ³	10940	10866	10503
9a.	Pobór wody na cele produkcyjne w hm ³	7651	7645	7463
9b.	Pobór wody na cele nawodnień w hm ³	1101	1153	992
9c.	Pobór wody na cele eksploatacji sieci wodociągowej w hm ³	2105	2062	2047

Por. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, GUS, Warszawa 2006, s.100-103; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2011*, GUS, Warszawa 2011, s.99-100; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, GUS, Warszawa 2012, s.44-57; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 2016, s.100-103.

2.2. Kapitał materialny. Kapitał materialny rozpatrywać należy przez pryzmat wartości dóbr materialnych, który to uczestniczy w reprodukcji dóbr materialnych rozumianej jako ciągle i nieustanne przekształcanie w procesie produkcji części produktów pracy ludzkiej w środki produkcji (środki pracy: maszyny, urządzenia, narzędzia...; przedmioty pracy: surowce, półfabrykaty,...) i środki konsumpcji (bezpośredniej: żywność, odzież,...; pośredniej: dobra trwałego użytku, infrastruktura techniczno-ekonomiczna, socjalno-bytowa i kulturalno-

oświatowa) na poziomie wyższym lub równym wielkości zużytej w toku poprzednio realizowanej produkcji. Przy czym nowo wytworzone środki produkcji podlegają akumulacji, to jest procesowi gromadzenia i są angażowane w dalszym toku produkcji, przyczyniając się do zwiększenia zasobu majątkowego; natomiast środki konsumpcyjne jako dobra konsumpcyjne zabezpieczają procesy reprodukcji siły roboczej.

Analiza stanu bazy reprodukcji dóbr materialnych w Polsce, w wyniku procesów integracyjnych uległa wyraźnemu wzmocnieniu (tabela 2).

Tabela 2. Charakterystyka bazy reprodukcji dóbr materialnych w Polsce w latach 2000-2015

L.p.	WSKAŹNIK	2005	2010	2015
3.	Zbiory zbóż w mln t.	21,0	21,7	22,5
4.	Stado zwierząt gospodarskich – (mln szt.) bydła (krów)	5,5 (2,8)	5,7 (2,6)	6,0 (2,4)
5.	Stado zwierząt gospodarskich – (mln szt.) trzody chlewnej	18,1	15,2	11,6
6.	Linie kolejowe eksploatowane (tys. km)	19,8	20,1	19,2
7.	Drogi publiczne (tys. km)	254	274	291
8.	Morska flota transportowa (tys. DWT)	2610	2942	2515
9.	Długość sieci wodociągowej (w tys. km)	246	273	298
10.	Długość sieci kanalizacyjnej (w tys. km)	80,1	108	150
11.	Długość sieci gazowej (w tys. km)	122	133	146
12.	Zasoby mieszkaniowe w tys.	12776	13470	14119
13.	Wartość brutto środków trwałych w gospodarce narodowej (stan 31.12); ceny stałe 1995 = 100	136,6	161,7	199,8
13.	Wartość brutto środków trwałych w rolnictwie (stan 31.12); ceny stałe 2005 = 100	100	100,1	1002,1
14.	Wartość brutto środków trwałych w budownictwie (stan 31.12); ceny stałe 2005 = 100	100	154,3	222,4
15.	Wartość brutto środków trwałych w przemyśle (stan 31.12); ceny stałe 2005 = 100	100	122,0	157,0
16.	Wartość brutto środków trwałych w transporcie, poczcie i telekomunikacji (stan 31.12); ceny stałe 2005 = 100	100	119,7	151,3

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, GUS, Warszawa 2012, s.44-57; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 2016, s.44-57

Produkcja przemysłowa jest ściśle związana z koniunkturą gospodarczą na świecie. W Polsce po załamaniu w 2009 r. w relacji rok do roku (95,5) odnotowała ona tendencję wzrostową w latach kolejnych, największą w latach 2010-2011, a najmniejszą w 2012 r. (100,5). Obecnie tendencja wzrostowa się utrzymuje, w 2015 r. odnotowano wzrost na poziomie 106 pkt. [1] Obserwuje się jednak ograniczenie nowo rozpoczynanych inwestycji i inwestycji odtworzeniowych. Udział inwestycji w PKB obniżył się z 22,4% w 2011 r. do 18,8% w 2016 [3].

Ściśle z sytuacją w przemyśle związana jest sytuacja w budownictwie. Jej wyrazem jest wyraźne ograniczenie w latach 2012-2013 produkcji budowlano-montażowej w relacji rok do roku. Obecnie poczynając od 2014r. utrzymuje się jej tendencja wzrostowa. W 2015r. osiągnęła ona poziom 103,9 pkt. [7].

Duże zmiany dokonują się natomiast w rolnictwie, wyraźnie zmniejsza się wielkość użytków rolnych. Mimo to produkcja roślinna – zbiory zbóż utrzymują się na stabilnym poziomie. Natomiast w przypadku pogłowia zwierząt gospodarskich mamy do czynienia z stabilizacją pogłowia bydła (w tym także krów) i obniżeniem się pogłowia trzody chlewnej. Mamy również do czynienia z stopniową odbudową powierzchni lasów.

Produkcja rolnicza w Polsce, zarówno roślinna jak i zwierzęca, zależna była i jest od szerokiego zbioru warunków przyrodniczo-klimatycznych, alokacyjnych, ekonomicznych, technicznych a także własnościowych. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej otworzyły się nowe szanse rozwoju dla naszego rolnictwa. Przede wszystkim uzyskaliśmy łatwiejszy dostęp do rynków zbytu Europy Zachodniej. Poza tym objęci zostaliśmy systemem dopłat bezpośrednich dla rolników, co wymaga jednak podporządkowania się obowiązującym na terenie Unii Europejskiej regulacjom.

Ze względu na nie najlepsze warunki glebowe głównymi roślinami uprawnymi w Polsce od wielu lat były ziemniaki i żyto. Ostatnio jednak stopniowo spada ich udział w powierzchni zasiewów na rzecz dużo bardziej wartościowej pszenicy, pszenżyta i kukurydzy¹. Produkcja zwierzęca ukierunkowana jest przede wszystkim na hodowlę bydła, trzody chlewnej, owiec, drobiu oraz koni².

Mimo różnych mankamentów poprawia się wyraźnie infrastruktura ekonomiczna kraju, co znajduje odzwierciedlenie w przyroście długości sieci rurociągowych (wodociągowych, kanalizacyjnych i gazowych) oraz długości dróg publicznych. Wyraźnemu zwiększeniu uległy zasoby mieszkaniowe oraz wartość środków brutto we wszystkich obszarach gospodarki narodowej (tabela 2).

Analizy zmian materialnej bazy reprodukcyjnej ujawniły tendencje do zmiany ról nie tylko poszczególnych czynników wytwórczych, ale również działów i gałęzi gospodarki narodowej. Przy utrzymywaniu się wyraźnej tendencji przyrostu wartości środków trwałych w całej gospodarce narodowej, największy ich przyrost odnotowuje budownictwo, a najmniejszy rolnictwo.

2.3. Kapitał ludzki

Kapitał ludzki identyfikuje się najczęściej przez pryzmat produktywności ludzi, którą tworzą zasoby ludzkie wraz ze swą wiedzą i umiejętnościami. Ten czynnik w toku procesów integracyjnych został najbardziej doceniony.

Wiedza narzuca nieuchronną zmianę roli głównych czynników produkcji, co ściśle wiąże się z transformacją gospodarki i społeczeństwa w kierunku cywilizacji informacyjnej, to jest opartej na szeroko rozumianej wiedzy obejmującej dane, informacje, symbole, kulturę, ideologię i wartości. Wiedza, właściwie zastosowana, staje się coraz bardziej substytutem innych czynników. Wynika to z faktu, iż wiedza jest praktycznie niewyczerpalna, natomiast wszystkie pozostałe czynniki produkcji są zasobami ograniczonymi. Przed nią, co znajduje odzwierciedlenie w gospodarce opartej na wiedzy, w praktyce stoją do rozwiązania wszystkie problemy współczesnego świata.

Rozumiejąc pod pojęciem reprodukcji siły roboczej proces ciągłego odtwarzania zdolności intelektualnych i fizycznych ludzi do pracy, to jest siły roboczej do uczestnictwa w produkcji i świadczeniu usług., zauważyć trzeba, iż dokonuje się ona w oparciu o dobra materialne – bezpośredniej i pośredniej konsumpcji. Ma ono również charakter demograficznego (biologiczno-fizjologicznego) procesu reprodukcji. Jako taka jest stałą odnową odchodzących pokoleń przez nowe pokolenia. Obejmuje ona zarówno odnowę siły roboczej istniejących już jednostek ludzkich, jak i odnowę pokoleń ludności pracującej. W obu przypadkach tak rozumianej reprodukcji łączy ona w sobie konieczność zaspokojenia odpowiednich potrzeb biologicznych, społeczno-kulturalnych, ale nie tylko, bo również socjalno-bytowych i edukacyjnych.

Odnosząc kwestię reprodukcji siły roboczej do polskich realiów wskazać trzeba, bazując na danych statystycznych (tabela 3), iż w latach początku XXI wieku zasoby demograficzne

¹ W 2015r. wyprodukowano łącznie 28,0 mln t. zbóż (przy plonach rzędu 37,3 q/ha) i 6,15 mln t. ziemniaków (przy plonie rzędu 210 q/ha). (Por. *Rocznik ...2016*, op.cit.,s.478-465.)

² Stado zwierząt na koniec 2015r. wynosiło: 5,96 mln sztuk bydła, 11,7 mln sztuk trzody chlewnej, 0,94 mln sztuk owiec oraz 139,6 mln sztuk kur; 9,0 mln szt. indyków; 3,4 mln sztuk kaczek oraz 1,2 mln sztuk gęsi. (Por. *Rocznik ...2016...op.cit.*, s.481.)

będące ich podstawą, tworzą silną bazę do efektywnej reprodukcji społecznej. Pozytywną tendencją jest odwrócenie spadkowej tendencji przyrostu naturalnego, a w ślad za tym obniżenia ludności w Polsce. Negatywną stroną zmian jest spadek liczby pracujących przy zwiększającej się liczbie ludności w wieku poprodukcyjnym.

Tabela 3. Charakterystyka bazy reprodukcji siły roboczej w Polsce w latach 2000-2015

L.p.	WSKAŹNIK	2005	2010	2015
1.	Ludność (mln) – stan na 31.12.	38,2	38,5	38,4
2.	Przyrost naturalny w tys.	-3,9	34,8	-25,6
3.	Ludność w wieku produkcyjnym (mln) – stan na 31.12.	24,4	24,8	24,0
4.	Pracujący (mln)) – stan na 31.12. w tym w:	12,9	14,1	14,8
4.1.	- rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie, rybołówstwie (w %)	15,9	15,6	15,3
4.2.	- przemyśle i budownictwie (w %)	28,1	27,8	26,8
4.3.	- usługach (w %)	56,0	56,6	57,9
5.	Zatrudnieni na podstawie stosunku pracy (mln)	9,54	10,41	10,86
6.	Liczba bezrobotnych (w tys.)	2773	1955	1563
7.	Stopa bezrobocia (w %)	17,6	12,4	9,7
8.	Emeryci i renciści (w tys.)	7524	7869	7676
9.	Absolwenci szkół średnich (w tys.)	495	519	425
10.	Absolwenci szkół wyższych (w tys.)	391	479	395
11.	Migracja zewnętrzna długookresowa (w tys.)	22242	41216	54216 ₂₀₁₄

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, GUS, Warszawa 2002, s.XL-XLJ; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, GUS, Warszawa 2006, s.40-51,216-217; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016*, GUS, Warszawa 2016, s.42-47; 224

Mimo ograniczania liczby bezrobotnych nadal utrzymuje się jej wysoki poziom. Również stopa bezrobocia utrzymuje się ciągle na dość wysokim poziomie. Bezrobotnych na koniec 2015 r. określonych według aktywności ekonomicznej było prawie 1,6 mln osób, na 14,8 mln osób pracujących (aktywnych zawodowo). Stopa bezrobocia na koniec 2016r. ukształtowała się na poziomie 8,7%. W marcu 2017 r. – według danych GUS - liczba bezrobotnych w kraju wyniosła ponad 1324 tys. osób, a stopa bezrobocia 8,1%, przy czym najmniejsze było ono w Wielkopolsce (4,9%), a największe na Warmii i Mazurach (prawie 14%). Prognozy na koniec 2017r. zakładają osiągnięcie jej poziomu rzędu około 7% [2]. Natomiast bezrobocie liczone metodą Eurostatu ocenione zostało na poziomie 6,2% na koniec 2016 roku, przy prognozie jednocześnie stopę bezrobocia na koniec 2017 r. na poziomie 5,2% i 4,4% na koniec 2018 r. [2].

Zmianom uległa także struktura zatrudnionych w gospodarce narodowej, obecnie największy jest udział zatrudnionych w sferze usług. Odbiega ona na niekorzyść w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej. Niepokojącym zjawiskiem jest wyraźny przyrost liczny emerytów i rencistów. Dostrzegalne jest również zjawisko wyraźnego narastania niżu demograficznego, czego odzwierciedleniem jest wyraźny spadek liczby absolwentów szkół średnich. Wyraźnie natomiast wzrosła liczba absolwentów wyższych uczelni.

Innym bardzo negatywnym zjawiskiem z punktu widzenia potencjału reprodukcyjnego gospodarki narodowej są zjawiska emigracji długookresowej. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej z kraju wyemigrowało około 420 tys. osób. W końcu 2015 roku na emigracji zarobkowej przebywało prawie 2,4 mln Polaków, z tego 2,1 mln w Europie [2].

2.4. Kapitał społeczny

Kapitał społeczny to indywidualne i instytucjonalne stosunki międzyludzkie opisywane wartością rodziny, społeczności oraz różnorodnych organizacji społeczeństwa. Uczestniczy on

w procesie reprodukcji społecznej w formie odtwarzania stosunków ekonomicznych, to jest kontaktów gospodarczych, które nawiązywane są w toku procesu gospodarczego (produkcji, wymiany, podziału, konsumpcji) przez podmioty gospodarcze (państwa, przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe, ludzi) za pośrednictwem dóbr materialnych (środków produkcji i środków konsumpcji) oraz za pośrednictwem usług.

Reprodukcję stosunków ekonomicznych można również określić jako wzajemne oddziaływanie człowieka i przyrody w procesie produkcji, w wyniku którego powstają bodźce, prowadzące do nieustannych zmian w siłach wytwórczych społeczeństwa, a w konsekwencji także zmian w stosunkach ekonomicznych oraz w innych stosunkach społecznych między ludźmi. Jako taka dokonuje się ona w wymiarze wewnętrznym (danego kraju i jej gospodarki), jak i w wymiarze zewnętrznym (zagranicznym). Ich nawiązanie jest gwarantem zaczynu dla procesów reprodukcji społecznej. Procesy integracyjne stworzyły znaczącą płaszczyznę do tego typu reprodukcji.

Odzwierciedleniem tego rodzaju reprodukcji społecznej w gospodarce narodowej patrząc z punktu widzenia polskiej gospodarki narodowej (tabela 4) jest zbiór wyznaczników opisujących wielkość działań gospodarczych – mających charakter przepływów – będących nośnikami więzów w procesach reprodukcji społecznej. Duży dynamizm wzrostowy ujawniły przewozy samochodowe, przy niedużym spadku przewozów kolejowych i bardzo dużym przewozów morskich. Również za pozytywny efekt procesów reprodukcji należy uznać wzrost zużycia energii elektrycznej.

Tabela 4. Charakterystyka bazy reprodukcji stosunków ekonomicznych w Polsce w latach 2000-2011

L.p.	WSKAŹNIK	2005	2010	2015
1.	Przewozy kolejowe (mln t)	269	234	224
2.	Przewozy samochodowe (mln t)	1080	1491	1506
3.	Przewozy morskie (mln t)	9,4	8,4	7,0
4.	Zużycie energii elektrycznej (w TWh)	68,2	69,3	78,0
5.	Obroty handlu zagranicznego – import (w mld USD)	101,5	178,0	197,7
6.	Obroty handlu zagranicznego – eksport (w mld USD)	89,4	159,8	200,3

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskie 2012*, GUS, Warszawa 2012, s.54-59; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskie 2016*, GUS, Warszawa 2016, s.54-59

Stosunki ekonomiczne z światem zewnętrznym charakteryzowało od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej do 2014r. utrzymywanie się ujemnego bilansu handlowego. Tendencja ta została odwrócona poczynając od 2015r. kiedy to zanotowano dodatnie saldo obrotów. W konsekwencji, wkład eksportu netto do wzrostu pozostaje na istotnie dodatnim poziomie.

2.5. Kapitał technologiczny

Współcześnie, a podejście takie zostało zdynamizowane po wstąpieniu Polski do struktur Unii Europejskiej, rosnąca rangę w realizacji procesów reprodukcji społecznej zaczął zyskiwać kapitał technologiczny. Rozumie się go jako zasób wiedzy i umiejętności prowadzący do takiej kombinacji dostępnych czynników produkcji które pozwoliły by na ulepszanie produktu, procesu produkcji jak i organizacji działalności gospodarczej. Pozwala to na generowanie nowych jakościowo rozwiązań dotyczących wytwarzania nowych produktów, procesów i rozwiązań technicznych, technologicznych oraz zarządczych, które to mogą mieć charakter materialny lub niematerialny. Ma ono wielopłaszczyznową konotację, a jego atrybutami są przede wszystkim wspieranie intensywnego wzrostu gospodarczego, rosnąca wydajność pracy i produktywność, rozwój technologii – zwłaszcza teleinformatycznych oraz wzrost konkurencyjności.

W ślad za przystąpieniem naszego kraju do Unii Europejskiej kwestia kapitału technologicznego zaczęła być ściślej wiązana z ideą „nowej gospodarki”, dla której synonimem z czasem stała się „gospodarka oparta na wiedzy”. Czynnikiem kapitału technologicznego zaczął

być ściśle wiązany z przedsiębiorczością, innowacyjnością i konkurencyjnością. Stał się on kreatorem postępu, narzucającym pewien kierunek rozwoju technologicznego i dysponowania nim przez państwo. ale nie zawsze sprzyja upowszechnianiu osiągnięć technologicznych. Charakteryzując kapitał technologiczny przez pryzmat kryterium jego cech, możliwym staje się wyróżnienie technologii: służących osiągnięciu określonego celu (np. długofalowych programów militarnych, kosmicznych...); utajonych (to jest takich których przepływ do środowisk cywilnych był zamknięty lub ograniczony, np. Internet); oraz rozwijających się pod wpływem impulsów militarnych (np. radar, energia nuklearna, ...). Przyczynkiem do ich szybkiego doskonalenia okazał się rozwój technologii informatycznych i telekomunikacyjnych.

Kapitał technologiczny najpełniej opisują takie wskaźniki jak: całkowite wydatki na B+R jako % PKB, struktura wydatków na B+R, zgłoszenia patentowe zewnętrzne i wewnętrzne, liczba pracowników naukowo-badawczych, liczba publikacji naukowych, nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych.

Działalność badawczo-rozwojowa realizowana jest za pomocą projektów badawczych (nazywanych grantami) i projektów celowych. Ich finansowanie ich odbywa się ze środków będących w dyspozycji Ministerstwa Nauki i Informatyzacji (do 2003r. Komitetu Badań Naukowych). Rozwijana jest w ramach polityki naukowej prowadzonej przez państwo. W działalność tą zaangażowane jest wiele jednostek naukowo-badawczych i znaczny potencjał kadrowy (tabela 4).

Tabela 4. Podstawowe wskaźniki działalności naukowej i rozwojowej w Polsce w latach 2000-2015

L.p.	WSKAŹNIK	2005	2010	2015
1.	Liczba jednostek badawczo-rozwojowych	1097	1767	4427
2.	Zatrudnienie w jednostkach badawczo-rozwojowych	76761	81843	123347
3.	Zatrudnieni w działalności badawczo-rozwojowej na 1000 osób aktywnych zawodowo / w tym pracownicy naukowo-badawczy	4,5 / 3,6	4,8 / 3,8	7,1 / 5,6
4.	Nakłady na działalność badawczą i rozwojową w relacji do PKB (w %)	0,56	0,72	1,0
5.	Nakłady na działalność badawczą i rozwojową na jednego mieszkańca w PLN	146	270	470
6.	Wynalazki zgłoszone / udzielone patenty	2028 / 1054	3203 / 1385	4676 / 2404
7.	Wzory użytkowe zgłoszone / udzielone prawa ochronne	600 / 829	879 / 484	994 / 562
8.	Wynalazki krajowe zgłoszone do ochrony w Europejskim Urzędzie Patentowym (według naliczania cząstkowego)	127,94	360,52	313,49 ⁽²⁰¹³⁾
9.	Licencje zagraniczne wykorzystane (w szt.)	337	1066	2768
10.	Licencje polskie sprzedane w kraju / za granicą	21 / 3	23 / 22	592 / 136

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2011*, GUS, Warszawa 2011, s.403-415; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016*, GUS, Warszawa 2016, s.425-431.

Wydatki na działalność badawczo-rozwojową w Polsce, chociaż po wstąpieniu naszego kraju w struktury integracyjne znacznie wzrosły, ale są ciągle dalece niedostateczne (tabela 4). Udział wydatków na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB osiągnął w połowie drugiej dekady XXI wieku 1% PKB (wg cen bieżących). Taki poziom nakładów w Polsce dalece odbiega od poziomu nakładów w innych krajach. W krajach Unii Europejskiej wynosi on łącznie 2,03% [7]. Wielkość nakładów na działalność badawczo-rozwojową w naszym kraju nie upoważnia do sformułowania dobrych ocen. Udział ten nie tylko jest daleki od nakładów ponoszonych w UE i OECD jako % PKB, ale jest również bardzo odległy od zaleceń OECD mówiących, że nakłady na badania i rozwój powinny być na poziomie 2% PKB, a także zaleceń

strategii lizbońskiej nakazującej wzrost nakładów na działalność badawczo-rozwojową do 3% PKB w 2010 roku, by realnym było przekształcenie do 2010 roku gospodarki europejskiej w najbardziej dynamiczną gospodarkę świata – gospodarkę opartą na wiedzy. Dodać w tym miejscu również trzeba, że 1% udziału w nakładach na badania i rozwój w PKB grozi poważną zapaścią gospodarczą. Mimo wzrostu udziału wydatków na działalność naukowo-badawczą w relacji do PKB jest to poziom nie zapewniający sprostania wymogom gospodarki opartej na wiedzy. Pozytywną stroną wzrostu wydatków na działalność badawczą, jest również poprawa ich struktury. W ślad za tym wzrosła liczba zgłoszonych wynalazków zgłoszonych i udzielonych patentów. Pozytywny obraz działalności naukowej i rozwojowej kreśli wyraźny wzrost liczby wynalazków zgłoszonych do ochrony w Europejskim Urzędzie Patentowym.

Ze wskazaną sytuacją wiąże się także liczba wynalazków zgłaszanych do ochrony patentowej oraz liczba uzyskanych patentów (tabela 4). Mimo, że charakteryzuje je tendencja rosnąca nie są to efekty zadawalające w porównaniu z innymi krajami.

Znajduje to odzwierciedlenie także w stanie potencjału intelektualnego kraju opisywanego liczbą pracowników naukowo-badawczych zatrudnionych w sferze B+R, jaka przypada na jego 1000 pracujących. Polska legitymowała się w 2014r. w Unii Europejskiej najniższym tym wskaźnikiem (5,0%) wobec 15,3% w Finlandii; 14,7% w Danii; 14,1% w Szwecji; 10,6 % w Norwegii; 8,2% w Niemczech; 7,1% w Czechach i 6,2% na Słowacji [9].

Przytoczone oceny upoważniają do podkreślenia, że mimo, iż działalność badawczo-rozwojowa będąc generatorem postępu cywilizacyjnego odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu potencjału kapitału technologicznego, a w konsekwencji również oddziałują na rozwój społeczno-gospodarczego kraju – tak na poziomie makro-, jak i mikroekonomicznym, to wysokość środków ponoszonych na działalność badawczo-rozwojową w Polsce jest dalece niedostateczna. Muszą więc one być w jeszcze większej skali kierowane na wzmocnienie kapitału technologicznego.

3. Ocena i oczekiwane kierunki zmian społeczno-gospodarczych w Polsce

W praktyce życia społeczno-gospodarczego w latach przynależności Polski do Unii Europejskiej potencjał reprodukcyjny polskiej gospodarki uległ wyraźnemu wzmocnieniu. Sprzyjała temu polityka ekonomiczna, jak również strategia jej realizacji, starająca się wyrzesać więcej mocy z istniejącego kapitału naturalnego, materialnego, ludzkiego, społecznego i technologicznego. Uwidaczniały się jednak braki kapitału instytucjonalnego.

Potrzebę taką ujawniają również wyniki analizy SWOT przeprowadzone w celu dokonania oceny sytuacji i zmian społeczno-ekonomicznych w Polsce w okresie funkcjonowania naszego kraju w strukturach Unii Europejskiej. Pozwalają one ocenić ją przez pryzmat jej słabych i mocnych stron zmian które dokonały się w potencjale reprodukcyjnym polskiej gospodarki.

Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej w oparciu o dostępne bieżące informacje społeczno-gospodarcze GUS oraz instytucji rządowych [6] i instytutów naukowo-badawczych pozwalają na określenie stanu społeczno-gospodarczego potencjału reprodukcyjnego Polski przez pryzmat: mocnych (S) i słabych (W) jej stron oraz szans (O) i zagrożeń (T). Ich lista w odniesieniu do każdego z obszarów analizy jest duża.

Mocne strony społeczno-gospodarczego potencjału reprodukcyjnego polskiej gospodarki mająca związki z procesami integracyjnymi to przede wszystkim: korzystne położenie geograficzne kraju, oferujące dogodne warunki lokalizacyjne dla inwestorów zainteresowanych rynkami zbytu w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym krajów leżących poza wschodnią granicą UE; korzystne uwarunkowania makroekonomiczne gospodarki Polski, stabilna gospodarka, osiągnięty wzrost gospodarczy w ostatnich latach, niski poziom inflacji, stabilny system bankowy; dobra integracja gospodarcza z systemem gospodarczym Unii Europejskiej, nieskrępowany dostęp do rynku wewnętrznego Unii Europejskiej; rozwinięte niektóre branże gospodarki osiągające sukces nie tylko na rynku krajowym, ale również w skali międzynarodowej (np. przemysł lotniczy, meblarski, cementowy, opon samochodowych,

przetwórstwo mleka); duży wewnętrzny rynek zbytu, oferujący perspektywy stałego wzrostu popytu (duża liczba ludności, stały proces bogacenia się gospodarstw domowych), bliskość rynków nowych środkowoeuropejskich państw członkowskich UE oraz największych rynków unijnych (zwłaszcza Niemiec); relatywnie niskie koszty pracy; zasoby wykwalifikowanej siły roboczej; relatywnie wysoki poziom wykształcenia społeczeństwa i wiele innych.

Natomiast do słabych strony społeczno-gospodarczego potencjału reprodukcyjnego zaliczyć trzeba: niekorzystne prognozy demograficzne rozwoju populacji; postępujące starzenie się społeczeństwa; brak wiary licznej grupy mieszkańców w możliwość spełnienia swoich oczekiwań życiowych (migracje); niski poziom zamożności mieszkańców i dochodów samorządów; niski poziom warunków życia w ocenie mieszkańców; niska przedsiębiorczość mieszkańców; słabość sektora nauki w dziedzinie współpracy ze sferą gospodarczą; słaba (w skali całego kraju) infrastruktura komunikacyjna (sieć drogowa, koleje, lotniska); niska produktywność wszystkich sektorów gospodarki; niska innowacyjność gospodarki z rodzącym się otoczeniem biznesu w zakresie transferu technologii; niska aktywność i/lub skuteczność uczelni w konkutowaniu o rozwojowe środki na naukę; bariery rozwoju przedsiębiorczości i innowacji; mało przejrzysty, miejscami niespójny system prawny, skomplikowane regulacje podatkowe; ograniczenia administracyjne; zapóźnienie infrastrukturalne, szczególnie w zakresie infrastruktury transportowej, i inne.

Szanse zaś rozwojowe społeczno-gospodarczego potencjału reprodukcyjnego gospodarki stanowią: relatywny wzrost atrakcyjności inwestycyjnej Polski wynikający ze słabszego (niż w większości krajów „starej” i „nowej Europy) wpływu kryzysu gospodarczego; zwiększenie zainteresowania regionem inwestorów z nowoczesnych branż przyjaznych środowisku, wykorzystujących potencjał ludzki i instytucjonalny; zwiększenie zasobów pracy wynikające z powrotów z emigracji, wywołanych spowolnieniem tempa wzrostu gospodarczego w krajach Europy Zachodniej; wzrost zainteresowania regionem ze strony turystów krajowych i zagranicznych; włączanie się Polski w wartościowe sieci współpracy naukowej, kulturalnej i oświatowej; napływ środków zewnętrznych na cele rozwojowe; podjęcie działań zmierzających do usprawnienia sposobu zarządzania funduszami strukturalnymi; wzrost atrakcyjności inwestycyjnej Polski dzięki zintensyfikowaniu wsparcia finansowego projektów inwestycyjnych; ożywienie koniunktury gospodarczej w wielu branżach; korzyści związane z realizacją programów operacyjnych Unii Europejskiej (NSRO 2014-2020) w tym zwłaszcza inwestycje w rozwój infrastruktury, rozwój kompetencji i kwalifikacji pracowników, modernizacji systemu edukacyjnego i systemu szkolnictwa wyższego; inwestycje w rozwój kapitału ludzkiego; rozwój nowoczesnych technologii i infrastruktury; doświadczenie w kontaktach międzynarodowych wynikające z bliskości położenia (Europa Wschodnia) a także z licznych wyjazdów zarobkowych mieszkańców Polski Wschodniej; oraz rozwój turystyki wyspecjalizowanej.

Z kolei zagrożeń rozwojowych społeczno-gospodarczego potencjału reprodukcyjnego gospodarki upatrywać trzeba w: narastaniu deficytu surowcowego i energetycznego; możliwości negatywnego wpływu gospodarki wirtualnej w długim i średnim okresie na realne procesy gospodarcze i ich; rozerwanie klasycznego związku między stopą wzrostu a stopą zysku; oligopolizacja gospodarki światowej; wpływem w coraz większej skali na rozwój gospodarczy poszczególnych państw licznie ujawniających się kryzysów finansowych o zasięgu globalnym i regionalnym; spowolnienie gospodarcze redukujące aktywność inwestorów zagranicznych; zmniejszenie dostępności kredytów, wynikające z wahań na rynku międzybankowym i rynkach finansowych, oraz związanej z nimi awersji banków do podejmowania ryzyka kredytowego; utrzymywanie się wysokiego poziomu zadłużenia zewnętrznego i wewnętrznego; konkurencja w ubieganiu się o inwestycje zagraniczne ze strony innych krajów regionu; wzmożenie wysiłków dążących do przyciągania inwestorów w krajach konkurujących o inwestycje; niepewność dotycząca wyników inwestycyjnych w warunkach nieprzewidywalnych, znacznych wahań kursów walutowych; niepewność dotycząca wyników inwestycyjnych w warunkach nieprzewidywalnych, znacznych wahań kursów walutowych; koncentracja inwestycji

zagranicznych w kilku, najbardziej rozwiniętych regionach kraju, co w dłuższej perspektywie może zaburzyć zrównoważony rozwój kraju; silna presja konkurencyjna poszczególnych województw Polski oraz regionów zagranicznych; centralizacja działań związanych z realizacją projektów regionalnych; rosnący popyt zewnętrzny na siłę roboczą z Polski Wschodniej; utrzymujący się chłodny klimat w międzynarodowych relacjach z sąsiadami Polski Wschodniej (Rosja, Białoruś); wzrost ilościowy klasy menadżerów i jej wpływu na decyzje gospodarcze wiążące się w dużej mierze z zerwaniem związków między własnością kapitału, a jego alokacją.

Wyniki analizy SWOT procesu reprodukcji gospodarczej w Polsce w warunkach uczestnictwa w integracji naszego kraju z Unią Europejską, dowodzi przewagi mocnych stron tego procesu nad słabymi oraz dominacji szans nad zagrożeniami. Utrzymania tej pozytywnej tendencji wymaga nieustannego podejmowania wielu przedsięwzięć z obszaru polityki gospodarczej, jak i strategii jej realizacji. Uzasadnionym i możliwym, odwołując się do siatki macierzy SWOT, staje się wzięcie pod uwagę orientacji na strategię agresywną powiązana z konkurencyjną.

Zakończenie. Przeprowadzone rozważania w kwestii wpływu europejskich procesów integracyjnych na zmiany rozwojowe społeczno-gospodarczego potencjału reprodukcyjnego pozwala na wysnucie kilku wniosków, a mianowicie:

1. Polska w momencie wstąpienia do struktur Unii Europejskiej ujawniła znaczący dystans cywilizacyjny wobec rozwiniętych państw Unii Europejskiej. Postępujące procesy integracyjne zarysowały wobec polskiego społeczeństwa i polskiej gospodarki liczne pola współzależności rozwojowych, które to stały się obszarem minimalizowania opóźnień cywilizacyjnych. Celowym i uzasadnionym stało się więc podjęcie i wykorzystanie pozytywnych elementów procesów integracyjnych na rzecz wzmocnienia potencjału reprodukcyjnego polskiej gospodarki.

2. Ocena przebiegu procesów zmian polskiego potencjału gospodarczego pod wpływem procesów integracyjnych ujawnia patrząc przez pryzmat techniczno-bilansowego przebiegu reprodukcji społecznej, iż uzewnętrznione procesy w analizowanym okresie mają przede wszystkim charakter reprodukcji rozszerzonej o różnym jednak poziomie, skali i tempa wzrostu i rozwoju gospodarczego oraz podziału wytworzonych wartości ekonomicznych. Zauważyć przy tym trzeba, iż w konkretnej rzeczywistości społeczno-gospodarczej, w konkretnym czasie i przestrzeni efekty tego procesu mogą rodzić konfliktogenne sytuacje społecznie, gospodarcze i politycznie. Wpływ procesów integracyjnych na potencjał gospodarczy z jednej strony wzmacnia jego siłę, z drugiej strony zaś może generować sytuację uzależnień i ograniczania suwerenności.

3. Przeprowadzona analiza SWOT możliwości rozwojowych społeczno-gospodarczego potencjału reprodukcyjnego polskiej gospodarki pozwoliła dokonać identyfikacji nie tylko siły powiązań obszarów problemowych między poszczególnymi wyznacznikami każdego z czterech pól analizy SWOT, ale również podjąć proces wnioskowania na jej podstawie prowadzący w konsekwencji do poszukiwania i wyboru strategii kształtowania rozwoju społeczno-gospodarczego potencjału reprodukcyjnego gospodarki. Pozwoliła ona na określenie stojących przed polskim społeczeństwem i polską gospodarką priorytetów, które w ramach realizacji procesów integracyjnych powinny mieć nie tylko charakter długotrwały ale również trwałe.

References

1. Kotyński J., *Koniunktura i handel światowy – podstawowe tendencje*, (w:) *Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2015-2018*, IBR, KiK, Warszawa 2017
2. Materiały internetowe: *Bezrobocie w Polsce*, [w:] www.money.pl/gospodarka (dostęp 24.07.2017); *Komisja podwyższa prognozę wzrostu PKB Polski*, [w:] businessinsider.com.pl/finanse (dostęp 22.07.2017); *PKB Polski w 2016 roku jednak niższy. GUS skorygował wyliczenia*, [w:] money.pl/gospodarka (dostęp 22.07.2017); *PKB Polski w 2017r.* [w:] money.pl/gospodarka (dostęp 22.07.2017); *Polska gospodarka w 2017 roku będzie jedną z 6 najszybciej rozwijających się w UE*, [w:] polityce.pl/gospodarka (dostęp 22.07.2017); *.Polska gospodarka przyspiesza. Znakomite prognozy ekspertów*, [w:] forsal.pl/artykuly (dostęp 22.07.2017); *.Wzrost PKB Polski. MFW podał nowe prognozy*, [w:] money.pl/gospodarka (dostęp 22.07.2017); *Polacy na emigracji. Nowe dane GUS o rodakach za granicą* [w:] www.money.pl/gospodarka (dostęp 24.07.2017)
3. Michalski R., *Polityka finansowa państwa – plusy i minusy dobrej zmiany*, (w:) *Gospodarka i handel zagraniczny Polski w 2016 roku*, IBR, KiK, Warszawa 2017

4. *Plan na rzecz odpowiedzialnego rozwoju*, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2016
5. Piotrowski J., *Zmiany w polityce ekonomiczno-społecznej Polski w latach 2016-2018 i jej skutki*, (w:) *Polityka gospodarcza Polski w integrującej się Europie 2016-2018*, IBR, KiK, Warszawa 2017
6. *Program wspierania inwestycji o istotnym znaczeniu dla polskiej gospodarki na lata 2011-2020*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 5 lipca 2011
7. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006, 2011, 2012, 2016*, GUS, Warszawa 2006, 2011, 2012, 2016
8. *Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030r.)*, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2017
9. Wiankowski S. i inni, *Dostosowanie sfery badawczo-rozwojowej w Polsce do funkcjonowania w Europejskiej Przestrzeni Badawczej*, Wyd. ORGMASZ, Warszawa 2005

Zenon Stachowiak

Prof. dr hab.

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

CHANGING THE REPRODUCTIVE POTENTIAL IN THE POLISH ECONOMY AS THE EFFECT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Abstract. The article entitled "Changes in reproductive potential in the Polish economy as a result of European integration processes" concentrates attention on the recognition and characterization of general and detailed assessments of the reproductive potential of the Polish economy and Polish society and outlines the expected directions of socio-economic changes in Poland resulting from this fact. They are the sound of Poland's accession to the European Union and have been reflected in many areas of socio-economic life. They have also contributed to strengthening the reproductive potential of the national economy, ensuring continuity in the production of economic goods and services and the recovery of social relations.

Keywords: social reproduction; natural capital; material capital; human capital; social capital; technological capital.

Одержано редакцією 11.08.2017 р.
Прийнято до публікації 17.08.2017 р.

УДК 339.91:339.942

Кривенко Надія Василівна

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, докторант,
Національний науковий центр
"Інститут аграрної економіки"
kryvenn@ukr.net

**МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ
ЯК ОСНОВА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Анотація. У статті розглянуто міжнародний поділ праці як основу міжнародної економічної інтеграції, її об'єктивні основи, значення інтернаціоналізації господарського життя, а також особливий вплив науково-технічного прогресу на розвиток інтеграції. Досліджено вплив міжнародного поділу праці (МПП) на розвиток інтеграції та останньої на МПП, зокрема з врахуванням економічного рівня розвитку країн.

Ключові слова: міжнародний поділ праці; міжнародна економічна інтеграція; конкурентоспроможність; зона вільної торгівлі; спільний ринок; митні бар'єри; інтернаціоналізація; зовнішня торгівля; спеціалізація; світовий ринок; світогосподарські зв'язки; економічний розвиток.

Постановка проблеми. Зростання значення міжнародної економічної інтеграції (МЕІ) у світі підтверджується збільшенням кількості торговельно-економічних об'єднань, їх розвитком, розширенням, а також намаганням об'єднатися між собою окремих інтеграційних угруповань. Однією з передумов створення та розвитку останніх є міжнародний поділ праці, тому питання місця країн у МПП залишається досить вагомим,